

פירושו של רבינו 'אור החיים' הקדוש

פרשת וארא

למעוניינים לקבל במייל את פירושו של 'אור החיים' הקדוש,

נא לשלוח בקשות למייל

pnineeh@gmail.com

ב וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה:

אור החיים **וידבר אלהים וגו'.** צריך לדעת מה דיבר אלהים. גם הודעת אני ה' אחר שכבר אמר לו למעלה זכרון השם ואמר לו (ג טו) זה שמי לעלם.

אכן להיות שדיבר משה לפני אל נורא ואיום דברים שאינם מהמוסר ובפרט לפני. מלך גדול, ודבר זה נמשך לצד שהראה לו פנים צוחקות פנים שמחות הרשומים בשם הוי"ה, לזה הראה ה' פנים של מורא שהם בחינת הדין הרשומים בשם אלהים, והוא אומר וידבר אלהים אל משה. ושיעור. אומר וידבר אלהים הוא כי הכתוב יגיד שהיה ה' מדבר כל הדברים האמורים בפרשה בבחינת שם אלהים שהם פנים המפחידים ומרעידים את הנדבר אליו, ואומר ויאמר אליו אני ה' פירוש על דרך אומרם (ברכות ל'): במקום גילה שם תהא רעדה, נתכוון לומר לו כי הגם כי הראהו מדת הרחמים בדברו עמו לא מפני זה יסיר מסוה הפחד וידבר בלא מורא מלכות שמים, וזה לך האות כי ה' הוא האלהים שהרי הוא מדבר עמו בפנים הנוראים

עוד ירצה על זה הדרך וידבר אלהים פי' דבר אתו משפט ומה הוא המשפט כי טענו טענה הנשמעת ואמר אני ה' פי' איך אתה מייחס לי מדה רעה ב"מ ותאמר אלי למה הרעתה והלא אני ה' ומדתי מדת החסד והרחמים וטוב אני לכל, וכמו שכן אמר הנביא (איכה ג') מפי עליון לא תצא הרעות כי אם הטובות, ומה שאמר שם והטוב הוא על בחינת פרט טוב אחד שהוא להיות אדם צדיק לא יגזור ה' דבר כן אלא ביד כל אדם לבחור בטוב. ותמצא שבכל פעם שיזכיר ה' זכרון תשלום הרע לעושי רשעה ידקדק לומר (ש"א כד) כי מרשעים יצא רשע וכן הוא אומר (ידמ"ב) תיסרך רעתך, (ישעי' ס"ד) ותמוגנו ביד עונינו, (איוב ח') וישלחם ביד פשעם, מה שאין כן הטוב (תהלים פ"ה) ה' יתן הטוב, (שם קמ"ה) טוב ה' לכל, ומעתה לו יהיה שעברה צרה על ישראל מי יודע אם היו חייבין כן ועונם גרם או לצד הקודם לתשלום גזירת העינוי, או לצד קצת מהם שלא האמינו כראוי וכדומה, והנך רואה כי הזקנים חזרו לאחוריהם ולא הלכו עם משה לפני פדעה כאומרם ז"ל (שמו"ר פ"ה) והקפיד ה' עליהם באופן כי מהם יצא להם דבר זה, ואיך הוציא מפיו דברים נכרים לומר למה הרעתה.

עוד ירצה על זה הדרך להיות שאמר משה למה הרעתה למה שלחתי באה התשובה, כנגד למה הרעתה דבר אתו קשות שדיבר לפני אלהיו בלא דרך כבוד והעלים הכתוב הדברים לצד כבודו של משה, או אפשר שאמר לו שיעמידנו במשפט על זה בעת משפט, וכנגד למה שלחתי השיב ואמר אליו אני ה' פי' רחמן אני לזה לא יכולתי לסבול ראות ישראל בצער עד עת קץ והקדמתי לשולחך קודם הגעת הקץ להקל מעל ישראל הצרה של הגלות. ותשובה זו אינה צודקת אלא אחר שהקדים לומר לו עתה תראה כי תיכף ומיד יפליא פלא בפרעה מכות נפלאות ותיכף ונסתלק השעבוד.

עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (במד"ר פ"ג) בפסוק מוציא אסירים בכושרות בכי למצרים ושירות לישראל והם ב' מדות מדת הדין ומדת רחמים, ולזה אמר הכתוב כנגד מה שהכין לדון את המצריים אמר וידבר אלהים שהוא בחי' הדין, וכנגד מה שרצה להטיב לישראל אמר ויאמר אליו אני ה'. ובכלל זה רמז לו כי המכות הגדולות המוכנות לבא על המצריים הגם שיבואו דרך כלל על כל מצרים וישראל נתונים נתונים המה בתוכם ודבר ידוע כי אין המשחית מבחין ומחבל הכל ובפרט בבא החשך הדעת נותנת כי בודאי כי יחשיך דרך כלל לכל יושבי ארץ, לזה אמר כי ערך הדינים הרמוזים בשם אלהים אשר הכין ה' להשקות את המצריים תשמש מדת הרחמים לערך ישראל, והוא אומר אני ה'. וכן הוא אומר (לקמן כג) ולכל בני ישראל היה אור, (ט ו) וממקנה ישראל לא מת וגו'.

עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (ב"ר פל"ג) כי הרשעים מהפכים מדת הרחמים למדת הדין, והוא עצמו שאמר הכתוב כאן כי גם מדת הרחמים הסכימה לעשות דין במצרים, וזה הוא שיעור הכתוב וידבר אלהים שהוא כינוי לדין ויאמר אליו וגו' אני מודיעך כי מדת הדין זו היא משם הוי"ה שגם הרחמים נתהפכו עליהם לדין:

עוד ירמוז גם כן כנגד ישראל על דרך אומרם ז"ל (שם) אשריהם הצדיקים שמהפכים מדת הדין למדת רחמים, והוא אומרו **וידבר אלהים ויאמר** וגו' פי' מדת הדין זו שאתה רואה נעשית רחמים המתכנת בשם הויה, ומזה יחליט משה בדעתו כי נחתם גזר דין רעת פרעה אפי' בהסכמת הרחמים ונחתם גזר דין טובת ישראל אפי' במדת הדין ובזה תחזקנה ידיו בשליחות:

עוד ירצה להשיב על מה שטען משה למה לא קינא ה', ואמר אלהים אני, והוא אומרו **וידבר אלהים** פי' שדבר אליו כי הוא אלהים ומביא במשפט על הכל ואת פרעה ישפוט משפט שלם, וטעם שלא מיהר, ויאמר אליו אני ה' ושם זה יש בו מדות הרשומים י"ג מדות הרחמים ואחת מהם הוא ארך אפים שאינו ממחר לפרוע לרשעים בפועל כפיהם.

עוד ירצה על זה הדרך **וידבר אלהים** ומדת דין זה באה כנגד השליח שהוא משה שדיבר לפני ה' שלא כדרך המוסר, אבל כנגד המשתלח אליהם שהם ישראל ויאמר אליו אני ה':

עוד ירצה עז"ה **וידבר אלהים אל משה** ישב עליו בדין ויאמר אליו אני ה' פי' הגם שצריך לדון אותך אליך אני נוהג מדת הרחמים, והוא שדייק לומר אליו אני ה', והטעם על דרך אומרם ז"ל (ר"ה י"ז.) למי נושא עון למי שעובר על פשע, וידוע הוא כי משה עניו מאוד ומעביר על מדותיו יותר מכל הנבראים לזה נהג ה' עמו במדה זו ונשא עונו שהיה ראוי לבא עמו במשפט עליו, והוא אומרו אני ה' ורמז למדת נושא עון ואין כאן משפט אליו.

עוד רמז ה' סוד אומרו ה' הוא האלהי' (מ"א יח), והוא אומרו וידבר אלהים ויאמר וגו' אני ה', וזה הוא גילוי יחוד ה' אשר גילה ה' סודו אל עבדו נביאו נאמן ביתו: (אור החיים)

אָרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל שְׁדֵי וְשָׁמִי יְהוָה לֹא נִוְדַעְתִּי לָהֶם:

אור החיים **וארא אל אברהם וגו'.** טעם שהזכירם בפרטות, לצד שכל אחד יש בו בחינה מעולה, אל אברהם שנתעלה לצד שהוא הכיר את בוראו תחלה מבלי שיקדים אליו דבר ממנו יתברך, כי הלא תמצא כל מי שקדם לו ידיעה מהבורא ממעשיו והנהגתו עם בראויו אין לשבח אותו כשילך בדרך בחר לו יה כי כל משכיל יבחר בטוב ובפרט בטוב השלם והערב והמופלא הוא דרך ה', מה שאין כן אברהם כי דבק בה' קודם שיוכר אצלו מדותיו יתברך והנהגתו, וכבר כתבתי כי לאברהם למנה שיקראו לו (ישעי' מ"א) אוהבו של מקום פי' אהבת האמת אהבת הטוב כי הגם שעדיין לא הכיר ממנו אלא הנסיונות הגדולות. אף על פי כן דבק בה' ואהבו וכמו שכתבנו במקומו.

אל יצחק שהיתה בו בחינה אחרת שפשט צארו על גבי המזבח.

ואל יעקב שהיה שלם שלא יצתה ממנו טיפה מאוסה כישמעאל ועשו, והכוונה בזה שלכל ג' הדרגות הצדיקים בחירי עולם לא נגליתי עליהם אלא באל שדי שהוא גילוי הדרגה למטה מהדרגת גלוי שנתגלה למשה שהוא בשם ה' כאומרו אני ה', והכוונה בזה להודיעו כי הוא כפוי בטובתו של מקום שכל כך החשיבו מהאבות והוא מדבר לפניו במיעוט דרך ארץ. והגם שמצינו שאמר בנבואת האבות גם כן (בראשית יח א) וירא אליו ה', מדבר ה' כאן אתה למד כי הכתוב שם יגיד שנתגלה להם ה' אבל לא השיגו לדעת ולהכיר בחינה זו הנפלאה, והוא אומרו **ושמי ה' לא נודעתי להם** פי' שלא נתודעה להם בחינה זו העליונה **עוד** ירצה באומרו **ושמי ה' לא נודעתי** וגו' פי' הודעת יחוד ב' שמות יחד שהם שמי ה' שנודעתי לך כאומרו וידבר אלהים אני ה', והוא סוד אומרו (מ"א יח) ה' הוא האלהים, והוא סוד אומרו (זכרי' יד) ה' אחד ושמו אחד, לא נודעתי להם להאבות פי' סוד ב' שמות יחד, שמי, ה', שהם אלהים הוי"ה שהדין יעשה רחמים ורחמים יעשו משפט לא נודעתי והבן. ואמר לא נודעתי כי ה' ברוך הוא הוא שמו ושמו הוא, ואינו כשאר הנבראים שחלוקים משמם ושמן חלוק מהם אשר על כן לא

יצדק לומר לא הודעתי כי השם הוא המדבר ואם כן צריך לומר לא נודעתי.

עוד יתבאר אומרו **באל שדי ושמי** וגו' על דרך מה שפירשו בספר הזוה"ק (ח"ב כ"ג) בפסוק ואמרתם כה לחי כי מדת כה היא בחינת ההיכל שהוא שכינתו יתברך ויחודה הוא חי העולם וזה בחינת יחוד קטן, ואחר כך חזר לייחד יחוד עליון ואמר ואתה שלום רמז למקום גבוה שהוא תפארת ישראל הרמוז בוא"ו. ואולי כי הן הן הדברים הנאמרים כאן באומרו **באל שדי** שזה הוא בחינת חי אבל **ושמי ה'** שהוא יחוד העליון הרמוז בתיבת ואתה שגילה למשה באומרו **וידבר אלהים וגו' אני ה' לא נודעתי להם וגו' והבן:**

עוד ירצה כי בא האדון ברוך הוא להשיב למשה על ששלחו קודם הקץ, ואמר כי הגם ששם קץ לחושך לצאת בני ישראל מארץ מצרים והקץ עדיין לא נשלם, יש לך לדעת כי הקץ שעשיתי להאבות הוא בחינת אל שדי ובו שמתי לגלות גבול ואמרתי לו די אבל בחינה אחרת לא נודעתי פי' לא אמרתי להם הקץ שיהיה באמצעות הרחמים אם יבקשו ויעוררו רחמים כמו שעשו ישראל שבקשו ממני רחמים וידפקו על דלתי הרחמים קודם הקץ לא נודעתי להם, ולכן הגם שלא שלמו ימי העינוי והצרה אף על פי כן רחמתי עליהם במדת הו"ה, והוא אומרו בתחלה **אני ה' והבן.**

עוד ירצה על זה הדרך **וארא אל אברהם פי' איך** אעלים רחמים מעם זה אשר הם בני בחוני שנגליתי על אבותם ולא לאחד בלבד אלא לשלשת האבות לכל אחד בזמנו, ולזה הפסיק ביניהם אל אברהם אל יצחק ואל יעקב ולא אמר אל אברהם ויצחק ויעקב וזה יגיד שבח כל אחד בפני עצמו באל שדי הוא חיבת גילוי שכינה. ואומרו **ושמי ה' לא נודעתי להם פי' עדיין** לא הודעתי מדת רחמי להם, שכל ההבטחות שהבטחות עדיין לא הבאתי עליהם, ואני חפץ להודיע להם מדת רחמי כי להם יאותו. ונתכוין ה' בזה להודיע גודל חיבתם בעיניו: (אור החיים)

יד וגם הקמתי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען את ארץ מגריהם אשר גרו בה:

אור החיים וגם הקימותי וגו'. לפי מה שפירשנו כי יודיענו אלהים אשר יפליא בינו ובין האבות, ירצה באומרו **וגם הקימותי** כאלו אמר והגם שהקימותי וגו', או וגם שהקימותי וגו', אף על פי כן לא השיגו להודיע להם שמי ה' כמו שהשגת אתה.

עוד ירצה לומר כי דבר זה הוא דבר שה' ברוך הוא חייב לעשותו כביכול מלבד שנגלה עליהם באל שדי והבטיחם עוד לו שקיים עמהם שבועה וכו', ומעתה צריך לקיים שבועתו והדבר בהכרח להיות, ובזה תחזקנה ידיו של משה כשידע כי דבר זה אין לו מניעה מלהיות כן. והגם שכבר השיבו על מה שטען משה שהיה לו לעכב השליחות עד עת קץ והשיבו ויאמר לו **אני ה'** כי לא יוכל לסבול לכבוש את רחמיו, עדיין יש לחוש שיתעצל משה בגמר שליחות היציאה כשיראה כל חוזק לב פרעה או על הים ירתע לאחוריו, לזה הודיעו אל עליון כי הדברים הם עליו בתוקף השבועה לתת להם את הארץ:

את ארץ מגוריהם. צריך לדעת למה לא הספיק במה שהזכיר שמה ארץ כנען וחזר ואמר את ארץ מגוריהם. ואולי שנתכוון לומר כי הגירות כבר התחיל מימי האבות, ונפקא מינה להתחיל המנין מזמן האבות וכמו שכן היה. אלא כי עדיין קשה שהיה לו לומר את ארץ כנען ארץ מגוריהם למה אמר את שנראה שהם ב' ארצות. ואולי שנתכוון להוסיף ארץ פלשתים וכמו שפירשתי בפסוק (בראשית כו ג) גור בארץ הזאת וגו' כי לך ולזרעך אתן וגו' יעו"ש: (אור החיים)

הב וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבדים אתם ואזכר את בריתי:

אור החיים וגם אני שמעתי וגו'. אומרו **וגם** פי' מלבד שהתפללו למדת הרחמים ומלבד אהבת האבות ובריתם יש בחינה ג' שלצד צעקתם לבד מהשעבוד שמע ה' קול צעקתם מכאב לב. והוא אומרו **וגם אני**, ופי' אני הוא שם הרחמים שאמר בתחלה ויאמר אליו אני ה' מצד רחמי לבד שמעתי את נאקתם פי' צעקה מכאב לב כחלל הנואק מבלי צורך תפלתם, והוא שדייק לומר **אשר מצרים מעבידים אותם** פי' בחינת צער השעבוד שמצרים מעבידים אותם הוא ששמעתי. ועיין מה שפירשתי בפסוק (לעיל ב כג) ותעל שועתם אל האלהים מן העבודה. גם יתיישב לפי שאר הדרכים שכתבנו והמשכיל יבין:

ואזכור את בריתי. פי' גם כן לגואלם לתת להם את הארץ, והיא הברית הרשומה בסמוך, ואני מקדים בזמן זה לצד הרחמים כמו שכתבנו למעלה. והאומר שהברית היא ליפרע מן הגוי העובד לא הזכרה ברית זו בסמוך ודוחק להרחיק הדברים: (אור החיים)

ו לכן אמר לבני ישראל אני יהוה והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצילתי אתכם מעבדתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים:

אור החיים לכן אמור לבני ישראל אני ה'. פי' הודיעם משמי כי מדתי מדת רחמים וריחמתי עליהם, ומלבד הודעה זו תאמר להם סדר הטובות אשר אעשה להם **והוצאתי וגו'.** עוד ירצה באומרו **לכן** לשון שבועה שנשבע ה' לעשות כל האמור בענין, וכן תמצא שאמר יחזקאל סימן כ' ביום ההוא נשאתי ידי להם להוציאם מארץ מצרים, ואומרו **והוצאתי וגו'** נתכוון לסדר סדר הטובות, כי בתחלה יקל עול סבולם, והוא אומרו **והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים** שהוא תוקף השעבוד, וזה היה תקף ומיד במכת היאור נתפרדה חבילת נוגשים ושוטרים אבל ישראל היו עובדים קצת כי אימת המצריים היתה עליהם ומעצמם. היו עובדים עבודה קלה. וכנגד זה אמר **והצילתי אתכם מעבודתם** שתעקר עבודה מהם כל עיקר, ואחר כך **וגאלתי אתכם** היא יציאתם מארץ מצרים ובכלל פרט זה היא קריעת ים סוף שאם לא כן זו גאולה שאחריה כלייה ב"מ, ולזה לא אמר והוצאתי אתכם מן הארץ אלא וגאלתי לומר הוצאה שיש כה גאולה אם ירדוף אויב ירדוף באף ובחמה שפוכה. ואחר כך **ולקחתי אתכם לי לעם** שהוא מתן תורה כי שם נתיחדנו לו לעם וייחד שמו עלינו והוא אומרו **והייתי לכם לאלהים.**

או ירצה על דרך אומרם ז"ל (ברכות ז) בפסוק ונפלינו אני ועמך וגו' כי בקש משה ע"ה מה' שלא ישרה שכונתו על אומות העולם והשיבו אל עליון גם את הדבר וגו' אעשה ע"כ, וכנגד זמן זה אמר **והייתי לכם וגו'** ולא לאומות העולם שלא ישרה שכונתו עליהם.

עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (שמו"ר פ"ו) כי ד' גאולות נאמרו בפסוק זה, ואולי כי הם רמוזים בשם הוי"ה שאמר ה' פתח דבריו **אמור לבני ישראל אני ה'** ולצד זה שם הפועל יפעל ד' מיני גאולות. ולפי זה ידויק אומרו **והייתי לכם לאלהים** על גאולה הבאה בחינת ה"א אחרונה כי תקרא שם אלהים כידוע לאנשי אמת. ואולי כי לזה נתכוון באומרו אחר שסדר ד' לשונות של גאולה וידעתם כי אני שם הוי"ה פי' וזה לך האות ד' גאולות: (אור החיים)

ז ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלהים וידעתם כי אני יהוה אלהיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים:

אור החיים וידעתם וגו'. פי' עכשיו יש לכם לדעת ידיעה ברורה.

כי אני ה' אלהיכם הוא המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים פי' לתת עליכם סבלות אלהות. עוד ירצה לומר להם שישגיו להכיר מדות אלהיכם כי אל רחום ה' אלהיכם: (אור החיים)

וַיְהִי וְהִבַּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת יְדֵי לְתֵת אֶתְּהָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מִרְשָׁה אֲנִי ה' הִנֵּה:

אור החיים **והבאתי וגו'.** קשה כי דברי אל עליון דברו טהור הוא כי יוצאי מצרים הם הנכנסים לארץ דכתיב והבאתי אתכם אל הארץ ולא מצינו שכן היה אלא ואת בנייהם הביא שמה אבל כל דור יוצאי מצרים מבן עשרים שנה נפלו פגריהם במדבר, ותגדל הקושיא למה שאמרנו שנשבע ה' על כל הדברים באומרו לכן ואמרו ז"ל (שמו"ר פ"ו) אין לכן אלא לשון שבועה. ונראה כי מקור החכמה נתחכם על קושיא זו וקודם אומרו **והבאתי אתכם** וגו' אמר **וידעתם כי אני ה' המוציא וגו'** פי' תנאי הוא הדבר ובזה והבאתי וגו' וזולת זה אם תנאצו ה' אין כאן הבטחה זו, ואשר על כן כתב פרט זה של ידיעת ה' וגו' באמצע הבטחות הטובות ולא איחר ולא הקדים לומר עד כאן הוא בשבועה בלא תנאי אבל פרט זה של הבאתם לארץ תנאי הוא הדבר וידעתם וגו' אז הבאתי וזולת זה יהיה מה שיהיה: (אור החיים)

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקְצֵר רוּחַ וּמִעֲבֹדָה קָשָׁה:

אור החיים **מקצר רוח.** אולי כי לצד שלא היו בני תורה לא שמעו, ולזה יקרא **קוצר רוח** כי התורה מרחבת לבו של אדם:

ומעבודה קשה. טעם אומרו **ומעבודה** זה יגיד כי מלבד צער העבודה עוד היה להם קוצר רוח, והטעם בראותם כמה כבדה עליהם המלאכה קצרה נפשם מלבד פרט צער העבודה, וגם מדרך האיש אשר תקצר נפשו לא יוכל עבוד כי יחלש למכאובו ורעים הם השנים אשר על כן אמר **ומעבודה** כי קצרה רוחם וגם כבדה עבודתם.

עוד למה שנתבשרו ישראל בשורת הגאולה נתרחב לבבם ותחי נפשם ורוחם וכשחזרו לשעבוד הגם שלא היו משתעבדים אלא שיעור הרגיל ולמטה ממנו אף על פי כן תקצר רוח, והמשכיל בטבעיות הרכבת האנושי ישכיל על דבר. ומודיע עוד הכתוב שגם הכבידו עולם עליהם יותר מהרגיל והוא אומרו **ומעבודה** וגו'. (אור החיים)

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה אֵל לֵאמֹר:

אור החיים (י"א) **לאמר בא דבר וגו'.** אומרו **לאמר** פי' שיאמר אליו כי הוא אמר לו בא דבר, ואומרו **וישלח** בתוספת וא"ו הגם שלא קדם לו דבר, לצד ששליחות משה לדבר לפרעה הוא ענין גדול לדבר הדיוט לפני מלך ועוד לו שידבר אליו דברים הנוקבים לבו להוציא בולעו מפיו.

עוד ירצה לומר אליו כי לא מלבד שאם יצאו מעצמן לא יעכב על ידם אלא שצריך הוא בעצמו לשלחם ג"כ ויאמר להם קומו צאו. עוד ירצה שמבטיחו שידבר ובודאי שישלח וגו' לבסוף: (אור החיים)

יֵאָדָּם בַּא דְבַר אֶל פְּרֹעֶה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּשְׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ: **וַיְדַבֵּר** מֹשֶׁה לְפָנָיו הִנֵּה לֵאמֹר הֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְאִיךָ יִשְׁמְעֵנִי פְּרֹעֶה וְאֲנִי עֶרְל שְׁפָתַיִם:

אור החיים **לפני ה' לאמר הן וגו'.** קשה אומרו **לאמר** כי למי יאמר ה' דברי משה. ואולי שיכוין הכתוב לומר כי לא השיב משה תשובה זו לבל ילך בשליחות זה אלא כמי שמתלונן על עצמו שלא הצליח, והוא אומרו תיבת **לאמר** פי' שאין תכלית הדיבור אלא האמירה לא תכלית זולתה שהיא מניעת השליחות והבן.

עוד ירצה כי כוונת דבריו הם לומר אמירה אחרת והיא מובנת מהדיבור מאומרו הן בני וגו' ואני ערל שפתים, ר"ל בזה כי יהיה ה' רופאהו, ועיין בפסוק הן בני וגו':

הן בני ישראל וגו'. קל וחומר זה יצדק לפי מה שפירשתי בפסוק מקוצר רוח שהם דברי תורה ישפוט בצדק משה קל וחומר כי לא חשב כי זה גורם. ואם נאמר כי משה גם כן ידע כי טעם שלא שמעו הוא לצד קוצר רוח יהיה הקל וחומר מופרך. ואולי כי ישפוט קל וחומר על זה הדרך שהגם כי בני ישראל הם בקוצר רוח יש בהם גם כן ב' בחינות, הא' שהם בעלי אמונה ומכירים מלכות שמים, והב' שהבשורה היא בשורה טובה ועצומה וב' אלו אינם בפרעה כי הוא כפר בעיקר ואמר מי ה' ח"ו וגם דברים המכחים את עיניו והנוקבים את לבו, ואם כן ק"ו נכון הוא ומה בני ישראל שיש בהם ב' מדות הנזכרים לא הטה ה' לבבם לשמוע ולא שמעו מצד טעם כל שהוא שיש להם קוצר רוח ואיך ישמע פרעה שיש לו ב' סיבות מונעות ממנו השמיעה שאינו מאמין כל עיקר והם דברים שחונקים אותו פשיטא שלא ישמע הגם שאינו קוצר רוח, שקוצר רוח של פרעה בדברי משה וגם בדברי המשלח הוא יותר מקצרות רוח של ישראל, ואלו היה כח בדברי משה להכריח לפרעה לשמוע אליו מכל שכן שהיו בני ישראל שומעים אליו הגם היותם בקוצר רוח, והוא אומר **לאמר הן וגו' פי'** הגם שיש להקשות מה לבני ישראל וכו' הלא יש גם. כן לאמר להכריע הבנייא ההוא כנזכר. ואומרו **ואני ערל וגו' פי'** ועוד בה עצרייה כי הוא ערל שפתים ויאמר פרעה אם אלהי העברים שליט וכל יכול למה לא ריפא את משה, ובערך ענין זה גם כן ישתנה פרעה מישראל להיותו חסר האמונה בכל שהוא ינסה להרחיק האמונה ולהכזיב ח"ו.

עוד ירצה לצד שדקדק ה' בדבריו שאמר לו בפרשת שמות (ד טז) על אהרן ודבר הוא לך אל העם מכאן אתה למד כי אין אהרן לו לפה אלא אל העם ולא לפרעה, וכן תמצא שאמר הכתוב (שם ל') בשליחות ראשונה אל העם וידבר אהרן את כל הדברים אשר דבר ה' אל משה ובדברם לפרעה אמר (ה' א') ויאמרו אל פרעה מוכח כי משה ידבר, וטעם אומרו ויאמרו לשון רבים כן משפט כל שנים שאחד מדבר ואחד מסכים יחשבו כי שניהם דברו, ואם תאמר כלך לדרך זה אהרן דבר ומשה הסכים. ממה שראינו שדקדק הכתוב לומר בדיבור אל העם וידבר אהרן בדיוק גם בדברי ה' מצינו שלא אמר אלא ודבר הוא לך אל העם, זה יגיד כי הדברים יצדיקו לנו, וכפי זה הכרעת צד ק"ו הוא אומרו ואני ערל שפתים, כי בחינה זו אינה אלא בפרעה כי משה ידבר מה שאין כן אל העם כי אהרן הוא המדבר. ואולי כי לזה דקדק לומר בערך ישראל תיבת **אלי** ובערך פרעה אמר **ישמעני** כי ישראל אינם שומעים מפיו ממש אלא מפי אהרן אבל פרעה היה שומע ממשה עצמו. ושמור לך פרט זה להבין אמרי קדוש בסמוך: (אור החיים)

יגז וידבר יהוה אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל ואל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל מארץ מצרים:

אור החיים וידבר ה' וגו'. צריך לדעת מה דבר ה' להם. עוד צריך לדעת כוונת אומרו ויצוים אל וגו'.

ורז"ל (שמו"ר פ"ז) דרשו שינהג ישראל בנחת וגם שינהגו כבוד במלכות, וזה דרך דרש. עוד קשה היכן תשובת אל עליון לדברי שלוחו, ומה גם שטען טענה הנשמעת, ולו יהיה שטעה וק"ו אינו ק"ו, היה לו לסתור דבריו, והגם שנוכל לומר כי העדר התשובה היא ההכחשה בק"ו כי איננו נכון, עם כל זה במה שלפנינו אין אנו יכולין לומר כן, בהעיר הערה אחת בכתוב שאחר זה וידבר ה' וגו' אם נאמר שמה שאמר משה הן בני ישראל לא חש להשיבו אל עליון אם כן למה לא רצה ה' לדבר הדברים הנאמרים בפסוק וידבר וגו' גם הצוואה הלז שאמר ויצוים עד אחר דבר משה לפניו הן בני ישראל.

אכן הנכון בעיני כי בא להשיבו על טענתו שלא החשיבוהו ישראל לשמוע דבריו ועוד לו כי לצד פרעה כי משה ידבר יש לו גרעון ופחיתות לצד היותו ערל שפתים כמו שפירשתי, ובאה

התשובה על זה **וידבר ה' אל משה ואל אהרן** פי' הוזהו אותם בשליחות ובזה ידבר אהרן גם לפרעה כי שניהם שוים בדבר, ולצד שלא יהיו נחשבים לשמוע להם אמר **ויצום** פי' המליכם על בני ישראל ועל פרעה על דרך (ש"א יג) ויצוהו ה' לנגיד ומעתה הנה מוראם על ישראל ועל פרעה ואמר **להוציא וגו'** פי' לסיבת פרט זה הקנה להם ה' בחינת המלכות על ישראל לבל ימאנו לצאת ועל פרעה לבל יעכב על ידם. ומכאן אתה למד שיש רשות למשה ולאהרן לרדות באיש ישראל הממאן לצאת. ואולי כי לזה נתכוון משה באומרו בני ישראל לא שמעו אלי פי' לא רצו לצאת כי אמרו ינוח לנו בן עמרם במקומו לזה המליך ה' את האחים למלכים עליהם כנזכר, ומעתה פרוחה לה טענת הן בני ישראל וגו' כי מעתה והלאה מורא מלכות עליהם ועל פרעה וידבר משה אליו כדבר אל עבדו וכמו שכן היה, ובזה נתישבו הדברים על נכון: (אור החיים)

יד **שני** אלה ראשי בית אבתם בני ראובן בכר ישראל חנוך ופלוא חצרון וקרמי אלה משפחת ראובן:

אור החיים אלה ראשי וגו'. טעם שהעלה מספר בני ישראל עד משה, לפי מה שפירשתי בסמוך שהמליכם על ישראל יחס אותם הכתוב לומר כי אין מעמידין על ישראל אלא המיוחס עד יעקב, ולזה לא יחס אותם הכתוב קודם אלא אחר מאמר משה הן בני ישראל ותשובת ה' אליו ויצום שהמליך אותם ונכון: (אור החיים)

טו ובני שמעון ימואל ימין ואהד ימין וצחר ושאול בן הפנענית אלה משפחת שמעון: **טז** ואלה שמות בני לוי לתלדתם גרשון וקהת ומררי ושני חיי לוי שבע ושלושים ומאת שנה: **יז** בני גרשון לבני ושמעי למשפחתם: **יח** ובני קהת עמרם ויצהר וחרון ועזיאל ושני חיי קהת שלש ושלושים ומאת שנה: **יט** ובני מררי מחלי ומושי אלה משפחת הלוי לתלדתם: **כ** ויקח עמרם את יוכבד דדתו לו לאשה ותלד לו את אהרן ואת משה ושני חיי עמרם שבע ושלושים ומאת שנה: **כא** ובני יצהר קרח ונפג וזכרי: **כב** ובני עזיאל מישאל ואלצפן וסתרי: **כג** ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון לו לאשה ותלד לו את נדב ואת אביהוא את אלעזר ואת איתמר: **כד** ובני קרח אסיר ואלקנה ואביאסף אלה משפחת הקרח: **כה** ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה ותלד לו את פינחס אלה ראשי אבות הלויים למשפחתם: **כו** הוא אהרן ומשה אשר אמר יהוה להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים על מצרים ישראל מארץ מצרים על מצרים:

אור החיים הוא אהרן ומשה. פי' המיוחסים בפרשה, הם אשר אמר ה' להם הוציאו פי' לצד שיש בידם יכולת להוציא שהם מלכי פרעה מלך מצרים ובני ישראל כמו שפי' בפסוק ויצום, לזה אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים וכל הממאן יכוהו בשבט מוסר אשר הכין ה' לגו כסילים. (אור החיים)

כז הם המדברים אל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל ממצרים הוא משה ואהרן:

אור החיים ואומרו הם המדברים, פי' כמלך. הגוזר על עבדו בדבר שפתיים לעשות דבר. עוד יכוין להודיע שהגם שתמצא שאמר הכתוב שידבר משה תדע כי גם אהרן דיבר כאשר אבאר בפסוק ויהי ביום דבר ה':

הוא משה ואהרן. פי' ששקולים הם, ולזה פעם יקדים משה ופעם יקדים אהרן, ומעתה יכול לומר על שניהם לשון יחיד הוא משה ואהרן. ואולי כי טעם שאמר בסמוך לשון רבים הם המדברים לצד שבדיבור ישתנו: (אור החיים)

[\[כח\]](#) וַיְהִי בַיּוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם:

אור החיים ויהי ביום דבר ה' וגו'. פי' מה שאתה רואה כי שוה אהרן למשה בכל פרטי דבר זה היה לצד כי ביום אשר דבר וגו' בארץ מצרים פי' לשלול דיבור ראשון שהיה במדבר שאמר לו ה' (לעיל ד' יד) הלא אהרן אחיך וגו', כי שם עדיין לא השובה הכתוב אהרן למשה בשליחות מצוה זו עד שדיבר ה' עם משה בארץ מצרים, והוא אומר **ביום דבר וגו' בארץ מצרים**, וחזר הכתוב לומר אופן הדיבור שדבר ה' עם משה בארץ מצרים, והוא. אומר וידבר ה' אל משה לאמר אני ה' דבר אל פרעה וגו' פי' לאמר שדקדק לומר, לו אני ה', והכוונה בזה שתסתמוך על דברי, ותלך בשליחותי ותדבר אתה בעצמך אל פרעה כל אשר וגו', ותמצא שדיבור זה של אני ה' היה בארץ מצרים דכתיב (ריש משה זו) ויאמר אליו אני ה' זה היה במצרים ואמר לו שילך הוא וידבר אל פרעה לא אהרן, והגם שכבר שתף ה' עמו אהרן הנה ביארתי היטב שם במקומו שאהרן ידבר אל העם אבל, לפרעה עדיין ה' חפץ שידבר משה וריצה אותו באומר אני ה' ולא תחוש לשום דבר ולא רצה משה לעשות כן וחזר וטען הן אני ערל שפתים ואיך ישמעני פרעה, הנה דקדק הכתוב לומר שטענת ערל שפתים היתה לצד פרעה לצד שאהרן אינו מדבר עד עתה אלא לעם וכמו שכתבנו, אז אמר ה' למשה ראה וגו' ואהרן אחיך ידבר אל פרעה פי' גם לפרעה מלבד העם, ומעתה הושוו אהרן ומשה במצוה זו, ולזה תמצא שלא אמר ה' למשה במדבר כששתף עמו אהרן את כל ההכנות האלו האמורים כאן והיה לך לאות כי הם דברים חדשים כנזכר מטעם האמור:

והנה הראנו ה' כי הקפיד ה' על הדבר שלא עשאו משה שכל כך השתדל ה' עם משה לעשות הוא הכל. ואולי כי לזה אמר הכתוב ויהי לשון צער כי הענין יגיד כי יתרון, גדול היה אם עשה משה הכל, והראיה מהשתדלות ה' עמו, וכפי זה אמר ויהי על חסרון היתרון.

ואפשר כי לזה נתכוין מסדר הפרשיות לכתוב פסוק זה ויהי ביום בפרשה שקדמה וכפי האמת נקשר הוא עם מה שלמטה כמו שפירשנו, אלא נתכוון לומר כי. הצער הרמוז בתיבת ויהי היא על עשות המצוה בשניהם יחד. ואולי אם היה משה עושה מצוה זו לבדו היה מתחזק כוחו והיה נכנס לארץ ולא היו עוברים הרפתקי על ישראל במדבר, גם אם היה נכנס לארץ היה בונה בית הבחירה והיה עומד כל הימים. או אפשר שבשביל חסרון משה אמר לשון צער.

עוד יכוין מהפסיק הסדר לומר כי כל האמור הם אשר אמר ה' וגו' הם המדברים וגו' שהם שוים במצוה שניהם יחד זה היה ביום דבר ה' בארץ מצרים וגו', אבל קודם לכן הגם שאמר ה' הלא אהרן וגו' לא היו שוים במצוה כי משה הוא היה עושה כל השליחות לפרעה מה שאין כן עתה שאהרן לבד הוא ידבר אל פרעה כאומר יהיה נביאך וגו' ידבר אל פרעה: (אור החיים)

[כט] **שלישי** וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר אֲנִי יְהוָה דִּבַּר אֶל פְּרֹעֶה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲנִי דִבַּר אֵלָיךְ: **[לז]** וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה הֲנִי אֲנִי עֶרְל שְׁפָתַיִם וְאֵיךְ יִשְׁמַע אֵלַי פְּרֹעֶה:

[שמות פרק-ז](#)

[א] וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה רְאֵה נִתְּתִיךָ אֱלֹהִים לְפְרֹעֶה וְאַהֲרֹן אַחִיךָ יְהִי נְבִיאָךְ: **[ב]** אַתָּה תְּדַבֵּר אֵת כָּל אֲשֶׁר אֲצַוְךָ וְאַהֲרֹן אַחִיךָ יְדַבֵּר אֶל פְּרֹעֶה וְשַׁלַּח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ: **[ג]** וְאֲנִי אֶקְשֶׁה אֵת לֵב פְּרֹעֶה וְהִרְבִּיתִי אֶת אֶתְנִי וְאֵת מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: **[ד]** וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵכֶם פְּרֹעֶה וְנִתְּתִי אֶת יָדֵי בְּמִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת צְבָאתִי אֶת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּשִׁפְטִים גְּדֹלִים:

אור החיים ולא ישמע. קשה אחר שאמר ואני אקשה מה מקום לומר ולא ישמע. עוד צריך לדעת מה נתינת יד זו חדשה שאינה בכלל אותות ומופתים האמורים למעלה בהקשאת לבו.

אכן כוונת הכתוב הוא בתחלה אמר **ואני אקשה** וגו' והרביתי ומודיע עוד שאחר שירבה מופתים יוסיף פרעה הרשע על חטאתו פשע ולא ירצה לשמוע השליחות עוד מכם כשאשלח אתכם אליו, וכן היה דכתיב (לקמן י כח) אל תוסף ראות פני וגו', ומודיע ה' למשה כי בעשותו כן אז הוא גבולו כי תכף ומיד יתן ה' ידו פי' מכת בכורות על דרך אומרו (דה"א כא) וחרבו שלופה בידו. ואמר בכינוי אליו **את ידי** לומר כי מכה זו יעשנה ה' בידו ממש כביכול כאומרם ז"ל (מכילתא בא) אני ולא מלאך ולא שרף ולא שליח אלא הקב"ה בכבודו וכו', ובאמצעות מכה זו תיכף ומיד אוציא את צבאותי. ורמז גם כן על מה שעשה באלהיהם שפטים גדולים במכת בכורות

ובזה נחה דעתי במאמר משה שם כשאמר לו פרעה אל תוסף וגו' השיבו כן דברת לא אוסיף וגו', וקשה על משה רבינו על מי סמך לומר לא אוסיף וגו' ואם יאמר לו אלהינו לך אל פרעה פעם אחרת מה יענה, ולפי מה שפירשנו טעמו לשבח כי ה' אמר אליו כי כשיגיע למדרגת מיאון שמיעת דבריהם זה הוא סוף גזירתו לנטות ה' ידו וגו' ולהוציא לזה כשאמר לו אל תוסף וגו' הרי שלל השמיעה שלא ישמע עוד מהם דבר קטן וגדול ואפי' ראות פניהם אסר על עצמו לזה תכף אמר אליו כן דברת לא אוסיף וגו', אלא עוד תשמענה אזנך דבר עתה וגו', ודבר זה של מכת בכורות כבר הודיעהו ה' וכמו שפירשתי בפרשת שמות בפסוק (ד כב) כה אמר ה' בני בכורי ישראל דרשו משם:

והוצאתי את צבאותי את עמי וגו'. צריך לדעת מי הם הצבאות, ואם הם ישראל היה לו לומר את צבאות עמי בני ישראל. ואולי כי יכוין ה' לרשום בתורה הפלגת מעלתינו אצלו כי אין לו צבאות מיוחדים לו כישׂראל, ולזה אם היה אומר את צבאות עמי וגו' היה מקום לומר כי ה' יש לו הרבה צבאי צבאות וזה אחד מהם, לזה אמר **את צבאותי** סתם לומר הרשומים ואין צורך לומר צבא פלוני כי באומרך צבאות ה' אחד הוא המיוחד, ואחר כך אמר מי הוא זה ואיזה הוא את **עמי בני ישראל**, ויתבאר הכתוב על דרך כלל ופרט אין בכלל צבאותי אלא הפרט שהם בני ישראל, ומעתה לא יקרא בכינוי צבאות ה' אלא ישראל המרוממים והמעולים: (אור החיים)

וַיְדַעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי יְהוָה בְּנֹטְתִי אֶת יָדִי עַל מִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם: (ו)
וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתָם כִּן עָשׂוּ:

אור החיים **ויעש משה וגו' כן עשו.** צל"ד למה כפל לומר **כאשר צוה** וגו' כן עשו ולא הספיק הכתוב באחת מהנה. ונראה שיכוין לומר שעשו השליחות כאשר אמר להם ה' בב' הדרגות, האחת שכל מה שהשיגו הבין בדברי ה' כן עשו, והב' שנתכוונו אל אמיתות הדברים בשלימות, וזה הוא שיעור הכתוב ויעש משה וגו' כאשר צוה וגו' ולא שינו דבר, וחוזר הכתוב ומעיד ואומרו **כאשר צוה ה' אותם** פי' מה שנתכוון ה' במצותו להם כן עשו והבן.

עוד ירצה לומר כי כל מעשה משה ואהרן לא היתה לסיבת אמצעות שום דבר אלא כאשר צוה אותם ה', והוא על דרך אומרו (דברים ו') וצדקה תהיה לנו וגו' כאשר ציונו, ואומרו **כן עשו** הוא על גוף המעשה שלא היה בשום שינוי:

עוד ירצה שעל כל דיבור ודיבור היו מזכירין שם שמים והוא אומרו **עשו** ובשעת מעשה אמרו כאשר וגו'. עוד ירצה לומר שלא היו מתעכבים בדבר אלא תכף ומיד בכלותו לצוות אותם ה' היו נחפזים לעשות דבר ה': (אור החיים)

וַיֵּשְׁבֵהוּ יְהוָה בְּנֵי שָׂמַיִם שְׁנָה וְאֶהְרֹן בֶּן שְׁלֹשׁ וּשְׁמֹנִים שָׁנָה בְּדַבְּרָם אֶל פְּרַעְהַ:

אור החיים **בדברם אל פרעה.** אולי כי ביום ראשון שדברו היו כן וגו' ולא אחר כן, ושיעור

תיבת **בדברם** בהתחלת דברם: (אור החיים)

ח רביעי ויאמר יהוה אל משה ואל אהרן לאמר:

אור החיים (ח ט) **לאמר כי ידבר אליכם וגו'**. טעם אומרו **לאמר** שנתן להם רשות לומר כי על פי ה' הם עושים האותות, שזולת זה יהיה אסור להם להודיע דבר זה הגם שישאלם, וכאומרם ז"ל (יומא ד:): שהוא בבל תאמר עד שאמר לו לאמר, ודוקא אם ישאל פרעה או אם ירצו הם לומר אליו אבל אין חיוב בדבר עד שיאמר לאמר דבר אחת רשות ואחת לחובה. עוד ירצה על פי דבריהם ז"ל (תו"כ א') כי כל מקום שנאמר למשה ולאהרן אינו אלא למשה שיאמר לאהרן, והוא עצמו שרמז באומרו **לאמר** פי' כי מה שאתה רואה אל משה ואל אהרן לא שהדיבור היה לשניהם אלא לאמר פי' למשה שיאמר לאהרן. וטעם השוואתם בדיבור לצד ששקולים הם במצוה זו כי אהרן ידבר אל פרעה כמו שכתבנו למעלה:

פרעה לאמר תנו וגו'. כוונת אומרו **לאמר** לבל יצטרכו עד שיאמר פרעה בפירוש תנו לכם מופת ואז הוא שתעשו האמור בענין אלא כל שיאמר דיבור שהמכוון הוא שצריך הוא לאות ולמופת או שראיתם שהוא מפקפק בדבר ומכחיש לומר מי יאמר כדבריכם הגם שלא אמר תנו וגו' אף על פי כן אמור אל אהרן קח מטך וגו': (אור החיים)

טו כי ידבר אלכם פרעה לאמר תנו לכם מופת ואמרת אל אהרן קח את מטך והשלה לפני פרעה יהי לתנין: **יז** ויבא משה ואהרן אל פרעה ויעשו כן כאשר צוה יהוה וישלה אהרן את מטהו לפני פרעה ולפני עבדיו ויהי לתנין:

אור החיים ויעשו כן כאשר צוה וגו'. טעם כפל לומר כן כאשר וגו' ולא הספיק לו באחת מהנה, נתכוין לב' דברים, האחד שעשו הדברים כן, והשני שלא עשו עד אשר שאל מהם פרעה האות כאשר צוה ה':

עוד ירצה להיות כי האות יגיד על חיזוק נבואתם כדי שיאמנו העיד הכתוב עליהם כי לא עשו הדבר לצד דבר זה אלא לעשות מצות ה'. והוא אומרו **כאשר צוה ה'** כי יותר חביב על הצדיקים עשות מצות ה' מכל רצון בעולם: (אור החיים)

יא ויקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים ויעשו גם הם חרטמי מצרים בלהטיהם כן: **יב** וישליכו איש מטהו ויהיו לתנינם ויבלע מטה אהרן את מטתם: **יג** ויחזק לב פרעה ולא שמע אלהם כאשר דבר יהוה: **יד** ויאמר יהוה אל משה כבד לב פרעה מאן לשלח העם:

אור החיים ויאמר ה' וגו' **כבד וגו'**. צריך לדעת מה מודיע בדבר זה האלהים אחר שהם יודעים אותו. ואולי כי לא היה תשובה בפירוש מפרעה על זה למשה שלא ישלח אלא ראה האות ושתק, והודיע ה' למשה מה זו שתיקה כי כבד לבו ומאן לשלח את העם ולא חש להשיב שלילת הדבר: (אור החיים)

טו לך אל פרעה בבקר הנה יצא המימה ונצבת לקראתו על שפת היאר והמטה אשר נהפך לנחש תקח בידך: **טז** ואמרת אליו יהוה אלהי העברים שלחני אליך לאמר שלח את עמי ויעבדני במדבר והנה לא שמעת עד כה:

אור החיים ואמרת אליו ה' וגו' **שלחני וגו'**. כל הכתוב מיותר ולא היה לו לומר אלא פסוק שאחריו כה אמר ה' וגו'. ואם לומר כי הוא שלחו זה אינו צריך כי ידוע הוא, ואולי כי להיות שבא אליו והוא הולך לעשות צרכיו בבקר השכם ויאמר פרעה שאין זה מהלכות דרך ארץ

שהיה לו להמתין עד עת שיהיה יושב בפלטיין שלו ויאמר אליו השליחות, לזה צוה ה' לתת לו טעם בתחילת דבריו ויאמר אליו ה' **שלחני אליך** ודבר מלך עלי לבא בעת זו. גם לצד שהוא אלוה עליון צריך לעשות שליחותו תיכף ומיד:

עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (שמו"ר פ"ח) בפסוק (יחזקאל כט) לי יאורי ואני עשיתי שהיה עושה עצמו אלוה והיה מטעה עמו לומר כי הוא מכנים ואינו מוציא והיה יוצא בהשכמה דרך נסתר מכל חי והיה עושה צרכיו ביאור, לזה באה השליחות מה' למקום גנובתו ומסתורו מכל חי ואמר אליו תחילת דבריו ה' **אלהי העברים** הוא **שלחני אליך** פי' הודיעני מקום אתה בו, והרי לך אות כי ה' אלהינו יודע אם יסתר איש במסתרים, גם בזה נבאש כי גילה ה' קלונו לעבדיו כי כבולעו כך פולטו ושקר בימינו והנה הוא כאשר יבער הגלל (מ"א י"ד). ואמרו **והנה לא שמעת עד כה** פי' מודיעו כי ה' יודע מחשבות והגם שעדיין לא השיב פרעה תשובה למשה על הדבר כמו שפירשתי בפסוק כבד לב פרעה אף על פי כן ה' יודע כי לא שמע עד כה.

עוד ירצה לצד שקדמה שליחות משה ועשה אות מטה שנהפך לנחש ולא היתה לו מכה כשלא שמע ע"י שליחות זו וכשבא להכות מכה ראשונה של דם אמר אליו כי כבר אמד לו השליחות על מה הוא מביא עליו הרעה, וזה שיעור הכתוב ה' **אלהי העברים** כבר **שלחני אליך** ודברתי לך והנה לא שמעת אשר על כן **כה אמר ה'** וגו' באופן כי אינו צריך לומר לו עוד פעם אחרת כה אמר ה' שלח עמי וגו' שכבר אמר לו הדבר: (אור החיים)

ז"ל כה אמר יהוה בזאת תדע כי אני יהוה הנה אנכי מכה במטה אשר בידי על המים אשר בַיָּאֵר וְנִהְיֶה לְדָם:

אור החיים **בזאת תדע כי אני ה'**. טעם שציין לו ידיעת ה' באמצעות מכה זו על דרך אומרם ז"ל (שמו"ר פ"ט) כי נילוס היה למצרים לאלוה אשר על כן רשם ה' בהכאת היאור לדם ואמר בזאת תדע כי אני ה' כשעשה משפט כתוב באלהיכם, ודקדק לומר **אני ה'** כי שם זה מלבד שאמרו ז"ל (זהר ח"ג רצ"ז) שירצה לומר היה הווה ויהיה. עוד ירצה לומר כי במאמרו היה כל הווה. והנה כשיכה עבדו ליאור יראה כי הוא יתברך הוא שעשה היאור הוא מהוה בכל עת לאשר יחפוץ והנה הוא עושה בו הויה אחרת והפכו לדם:

עוד רמז לו כי מזה ידע מדת רחמיו יתברך על הנבראים בראות לפניך היאור נהפך לדם כדי שתשוב ותשלח ולא תמות, ואם לא היה צד הרחמים היה מכה בו ומאבדו מן העולם וק"ל הדברים ומה יאור גדול מהפכו לדם אדם אמגושי כמותו לא כל שכן, והוא אומרם **בזאת תדע כי אני ה'** שאני מתחכם עליך בדברים גדולים כזו של הכאת אלהיך כדי שתאמין ולא תאבד: (אור החיים)

ז"ל והדגה אשר בַיָּאֵר תָּמוֹת וּבָאֵשׁ הַיָּאֵר וְנִלְאוּ מִצְרַיִם לְשֵׁתוֹת מַיִם מִן הַיָּאֵר: **ז"ל** ויאמר יהוה אל משה אמר אל אהרן קח מטף ונטה ידך על מימי מצרים על נהרתם על יאריהם ועל אגמיהם ועל כל מקוה מימיהם ויהיו דם והיה דם בכל ארץ מצרים ובעצים ובאבנים: **ז"ל** ויעשו כן משה ואהרן כאשר צוה יהוה וירם במטה ויה את המים אשר בַיָּאֵר לְעֵינֵי פְרַעְה וְלְעֵינֵי עֲבָדָיו וַיִּהְיֶה כַּלֵּם:

אור החיים **ויעשו כן משה ואהרן כאשר וגו'**. פי' כשעשו משה ואהרן מעשה הכאת היאור, נעשית הפעולה ונתקיים הרצון כאילו היתה מצות ה' מפיו ברוך הוא ליאור שיהפך לדם, ועיין מה שפירשתי עוד בפסוק (ו) ויעש משה וגו' הקודם לזה ועיין בפסוק שאחר זה:

לעיני פרעה ולעיני עבדיו. הגם כי תחילת דבריו היה עם פרעה בייחוד בעת הסתרתו לעשות צרכיו לפי דבריהם ז"ל (שמו"ר פ"ט), ומן הסתם הוא לבדו יהיה שם, אף על פי כן מודיעך

הכתוב כי נתעכב מהכות עד שהכה בפרסום לעיני עבדיו. והגם כי במצות ה' לא דקדק לומר פרט זה מן הסתם כן דבר ה' אליו, ואולי כי לזה נתכוון הכתוב כאומר **כן כאשר צוה** פי' כן כדברים הנאמרים בדברי ה' וכנגד פרטים אשר תראה במעשיהם שאין כתובים כן בדבר האלהים מעיד הכתוב עליהם כי הם כאשר צוה ה' ונכון: (אור החיים)

[\[כא\]](#) וְהִדְגָה אֲשֶׁר בְּיָאֵר מִתָּה וַיִּבְאֵשׁ הַיָּאֵר וְלֹא יָכְלוּ מִצְרַיִם לְשַׁתּוֹת מִיַּם מִן הַיָּאֵר וַיְהִי הַדָּם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם:

אור החיים **והדגה וגו' מתה.** הכונה בזה לומר כי היה להם סימן במעשה זה כי לא היה מעשה שדים ולא מעשה כשפים כי מעשה שנים אלו יהיו דמיון ולא ממש והדמיון יהיה לעין הרואים לא שיהיה ממש דם שיהרוג כל שותיו ואפי' דגים, לזה אמר **והדגה וגו' מתה ויבאש היאור**, וזה יהיה להם לאות עולם כי מעשה אלהים המה פעולה צודקת ולא דמיון. עוד אמר **ויהי הדם בכל ארץ מצרים וגו' כי אפי' במרחצאות ובאמבטאות.** ואולי כי ירצה עוד לומר שהדם הוא שנעשה מהמים הגם שהיו נוטלים אותו ממקום זה ונותנים אותו במקום אחר וחוזרים וכו' וכל דבר שיהיה ממעשה שדים יבטלו שינוי מקום ובפרט כשיניחוהו בארץ כידוע (זהר ח"ב קצ"ב) ומה שלפנינו היה הדם בהיותו בכל ארץ מצרים: (אור החיים)

[\[כב\]](#) וַיַּעֲשׂוּ כֵן חֲרָטְמֵי מִצְרַיִם בְּלִטְיָהֶם וַיַּחֲזִקוּ לֵב פְּרָעָה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה:

אור החיים **ויעשו כן חרטומי וגו'.** לפי דבריהם ז"ל (שמו"ר פ"ט) שהיו כל מימות מצרים לדם. אם כן מנין מצאו מים להפכו לדם ואולי כי לא נהפכו אלא מים המגולים אבל מים שלא נראו בעולם שהם תחת לארץ לא נהפכו כאומרו ויחפרו מצרים סביבות וגו'. עוד לפי דבריהם ז"ל (שם) כי ישראל נתעשרו ממכת היאור שהיו מוכרים מים למצרים וכו' יעויין שם דבריהם, כפי זה עשו החרטומים מהנמכר להם. וכבר אמרנו שהכתוב רשם שינוי המעשה שנעשה מה' כי ישתנה ממעשי כשפים ושדים, אלא כי לצד קושיות ערפם של המצרים לא בחנו במעשה כשפיהם לדעת כי אינם אלא חזיון ודמיון כוזב: (אור החיים)

[\[כג\]](#) וַיִּפֶן וַיָּבֹא אֶל בֵּיתוֹ וְלֹא שָׁת לְבוֹ גַם לְזֹאת:

אור החיים **ויפן וגו' ולא שת לבו וגו'.** לא שהשיב שאינו חפץ לשלח, וכוונת הרשע כדי שלא יתחייב עונש על המיאון ויביא עליו עוד מכה אחרת. וטעם שלא שת לבו ולא שאל משה שיבקש עליו רחמים נבאר בסמוך (לקמן ח' ד') בעז"ה: (אור החיים)

[\[כד\]](#) וַיַּחֲפְרוּ כָּל מִצְרַיִם סְבִיבֹת הַיָּאֵר מִיַּם לְשַׁתּוֹת כִּי לֹא יָכְלוּ לְשַׁתּוֹת מִמֵּי הַיָּאֵר: **[\[כה\]](#)** וַיִּמְלֵא שְׁבַעַת יָמִים אַחֲרֵי הַכּוֹת יְהוָה אֶת הַיָּאֵר:

אור החיים **וימלא שבעת ימים.** פי' מלאו שיעור המוגבל למכה, ואחרי ששלמו שבעת ימים אחרי הכות וגו' ויאמר ה'. וכוונת הכתוב בהודעה זו היא כי לא נתרגש פרעה במכה זו לבקש ממש להתפלל אל ה' ונשארה המכה עד גבולה, והוא אומר **וימלא וגו' אחרי שהכה ה' ושלמו ומלאו ימי המכה**, וזה לדעת מרבתינו ז"ל (שמו"ר פ"ט) שאמרו כי כ"ד ימים היה מתרה בהם עד שלא באה המכה וז' ימים היתה המכה משמשת בהם, אבל להאומר כי שבעה ימים היה מתרה בהם וכ"ד ימים היתה המכה משמשת בהם, היו שבעת ימים של ההתראה, וממילא הנשאר מהחודש היתה משמשת המכה בהם. אלא שקשה לסברתו ממכת חשך, ואולי זו יצתה מהכלל, ואפשר שגם היאור מכתו יצתה מהכלל, ויודה מאן דאמר עשרים וארבעה ימים היתה משמשת המכה שהיאור לא ארכה מכתו, ויתכוונו שניהם יחד במשמעות הכתוב שאמר שבעת ימים אחרי הכות שלא הוכה אלא שבעת ימים כמשפט מכת חשך שלא

היתה יותר משבעה. וסובר אני שהגם שהיה גבול למכה היתה מסתלקת אם היה משה מתפלל קודם הזמן ההוא: (אור החיים)

כז ויאמר יהוה אל משה בא אל פרעה ואמרת אליו כה אמר יהוה שלח את עמי ויעבדני: **כח** ואם מאן אתה לשלח הנה אנכי נגף את כל גבולך בצפרדעים:

אור החיים ואם מאן אתה. צריך ההתראה סמוך למכה: (אור החיים)

כח ושרץ היאר צפרדעים ועלו ובאו בבייתך ובחדר משכבך ועל מטתך ובבית עבדך ובעמך ובתנורך ובמשארותיך: **כט** ובכה ובעמך ובכל עבדך ועלו הצפרדעים:

שמות פרק-n

א ויאמר יהוה אל משה אל אהרן נטה את ידך במטך על הנהרות על היארים ועל האגמים והעל את הצפרדעים על ארץ מצרים: **ב** ויט אהרן את ידו על מימי מצרים ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים: **ג** ויעשו כן החרטמים בלטיהם ועלו את הצפרדעים על ארץ מצרים: **ד** ויקרא פרעה למשה ולאהרן ויאמר העתירו אל יהוה ויסר הצפרדעים ממני ומעמי ואשלחה את העם ויזבחו ליהוה:

אור החיים העתירו אל ה'. צריך לדעת למה לא פנה ובא אל ביתו במכה זו כמו שעשה במכת הדם הלא גם את זאת הראוהו חרטומיו כי עשו גם המה. אכן פיו ענה בו טעם הרגשתו בזו וכל כיוצא בה שהורגש וקרא למשה להתפלל בעדו, כי לא היה מתפעל אלא כשאימות מות נפלו עליו, וזה סדר מכותיו, ראשונה מכת דם לא היה לו בה סכנת מות, ומים לצמאו מצאו לו סביבות היאור או היה קונה מישראל לזה לא נרגש ממנה:

ב מכת צפרדע היו בו שני דברים הא' הרעשת הקול והשני שהיו נכנסים במעיהם דכתיב (לעיל ז' כט) ובכה ובעמך יעלו הצפרדעים, ומכה זו מבהלת הנפש ואין אדם בטוח בחייו, לזה אמר פרעה אל משה וגו' ויסר הצפרדעים ממני פי' מתוך בני מעיו וגו';

ג מכת כינים כי הגם שיצטער אבל אין שם סכנת מות כצפרדעים שתנקוב בני מעיו וגו' ותעשנו טרפה, ולזה הגם שידע כי אצבע אלהים היא והעידו החרטומים כי אינם יכולים עשות אף על פי כן ויחזק לב וגו':

ד מכת ערוב אימות שן בהמות ששלח ה' בו בהלוהו וירא עד מאוד ותיכף שלח אחריהם ואמר (פסוק כא) לכו זבחו וגו' אנכי אשלח וגו' העתירו בעדי:

ה מכת דבר לצד שהיתה במקנה לבד הגם כי שלח וראה מקנה ישראל ולא מת א' אף על פי כן לא שת לבו לבקש רחמים:

ו מכת שחין לצד שלא היה בו סכנה גם אפשר שנתכבד במכה זו ממה שלא הזכיר ה' בפ' כי גם בו היה שחין ולא אמר אלא (לקמן ט' יא) כי היה השחין בחרטומים ובכל מצרים לזה לא בקש ממשה להתפלל בעדו:

ז מכת ברד לצד שהרעים ה' משמים ונתן קולות ואש מן השמים נפלה עליהם אימתה ופחד שיעשה להם כמהפכת סדום ועמורה ופחד ורהב (ישעי' ס') לבבו ואמר ה' הצדיק וגו' העתירו אל ה' וגו' (ט' כז):

ח) מכת הארבה פיו ענה בו כי מה שנתרגש הוא לצד שירא יראת מות דכתיב (י' יז) ויסר מעלי רק את המות הזה:

ט) מכת חושך לא ראינו לו שבקש ממשה להתפלל, ואולי כי בג' ימים ראשונים היה מדליק עששיות ופנסות גדולות ויאר את החושך ובג' ימים שניים שהיה חושך ממושש ולא קמו איש מתחתיו לא היה מציאות לו שילך אדם לקרא למשה כי לא קמו איש מתחתיו, ואחר ששלמו שבעת ימי אפילה (ש"ר יד) תקף ומיד שלח אחר משה ואמר אליו שילכו אלא שיתנו בטחון מהם שיחזרו ולא קבל משה, ולצד שכבר פסקה המכה לא הוצרך לומר לו התפלל: (אור החיים)

ה) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְפָרְעָה הַתְּפָאֵר עָלַי לְמַתִּי אֶעֱתִיר לָךְ וְלַעֲבָדֶיךָ וְלַעֲמָךְ לְהַכְרִית הַצְּפַרְדְּעִים מִמֶּךָ וּמִבְּתֵיךָ רַק רַק בְּיָאֵר תִּשְׁאָרְנָה:

אור החיים התפאר עלי וגו'. צריך לדעת כוונת אומרו **התפאר עלי וגו'.** ואם לומר כי הגם שיאמר לו להסיר מעליו תקף ומיד זה הוא ההתפארות אם כן כשאמר לו פרעה למחר ולא אמר עתה בשעה זו שיגיד כי לא רצה להתפאר עליו מה מקום לומר לו כדברך למען תדע אין זה התפארות מיום ליום ואדרבה הרחיק לו הזמן:

עוד צריך לדקדק דברי משה שאמר למתי אעתיר וגו' שלא היה לו לומר אלא מתי יסיר הצפרדעים שהוא המבוקש.

אכן כוונת משה להראותו אשר יפליא ה' לחבב ידידיו ומזה ישער ויחליט בדעתו כי מהנמנע שיעזבם ה' בשום אופן, כי הנה מדרך המוסר עבד כי ישאל דבר מרבו ולואי שישגי עשוהו לו לא שיתנה עליו בזמן מסוים ובלבד שלא יקדים ובלבד שלא יאחר אלא ועבד ישאף רבו עת אשר יחפוץ לחוננו רצון, ואמר משה בא וראה ההשגחה הנכונה ושלימות החיבוב שאעתיר לה' ואומר אליו בתפילתי כי יעשה הדבר בעת אשר אקבע לו הזמן, והוא אומרו **למתי אעתיר פי' לאיזה זמן, תתפאר עלי לומר התפלל לה' עתה כי לזמן פלוני יסיר וגו',** והשיבו פרעה למחר וגו', וקשה כי הגם כי נפש רשע אותה רע זה דוקא בדבר שאין הרעות ניכר לאדם אלא במושכל אבל כזו וכזה אין לך אדם שיחפוץ שיתעכב בסכנת מות כמו שכן קראה הוא ויסר מעלי את המות. והיה נראה לומר כי לראותו דריזותו של משה שאמר למתי אעתיר וגו' הטעתו עין שכלו כי אמר כן משה לצד שהכיר כי קרב זמן קץ המכה ואין עוד מאז והלאה שליטה לאלהי העברים והמכה כלתה מאליה והערים ח"ו משה לצד שאמר בדעתו כי חפץ יחפוץ פרעה למהר ולהסיר הנגע לזה אמר התפאר ומן הסתם יאמר בעת ובעונה הזאת לזה סבל צער אותו זמן להכיר הדבר אם מרמה אחז ואמר למחר.

אלא שכפי דרכינו אין אנו צריכין לזה, כי רצה לבחון התפארות משה שאמר שיתפלל ויתנה בתפלתו על אלהיו שישמע תפלתו עתה ולא יעשה כי אם למחר, ואין מדה זו אפילו בעובד לכוכב ומזל. ואמר **למחר פי' שיתפלל עכשיו ויאמר בתפלתו כי למחר יסיר וגו',** נתכוון הרשע להגדיל הנסיון שיתפלל להסיר ולא יסיר עד למחר. והשיב משה על זה ואמר כדברך נעשה למען תדע כי אין כה' אלהינו שיקבל תפלתינו בתנאי על דרך אומרו (דברים ד' ז') כי מי וגו' כה' אלהינו בכל קראנו אליו, ולזה תקף ומיד יצא והתפלל לה'. ואין לחוש ולומר כי במה יאמת פרעה את הדבר שהתפלל אז ולא למחר בעת הצורך, הנה לצד שלא היה מתפלל תוך הכרך היו יודעים זמן תפלתו וכשיצא באותו יום ולא למחר הנה האות צודק, והוא אומרו **ויצא משה וגו' מעם פרעה ויצעק משה וגו' פי' צעק ב' דברים הא' להסירם והב' להסירם למחר ולא קודם, ולזה דקדק לומר על דבר הצפרדעים ולא אמר ויצעק וגו' להסיר הצפרדעים שאז יהיה נשמע שתפלתו היתה על ההסרה לבד בלא תנאי הזמן, ויעש ה' כדבר משה פי' בזמן שאמר לו ויסר וגו':** (אור החיים)

ו ויאמר למחר ויאמר כדברך למען תדע כי אין פיהו אלהינו: **ז** **חמישי** וסרו הצפרדעים ממך ומבתוך ומעבדך ומעמך רק ביאר תשארה: **ח** ויצא משה ואהרן מעם פרעה ויצעק משה אל יהוה על דבר הצפרדעים אשר שם לפרעה:

אור החיים אשר שם לפרעה. מכאן שצריך לפרש תפלתו: (אור החיים)

ט ויעש יהוה כדבר משה וימתו הצפרדעים מן הבתים מן החצרות ומן השדות: **י** ויצברו אתם חמרם חמרם ותבאש הארץ: **יא** וירא פרעה כי היתה הרוחה והכבד את לבו ולא שמע אלהם כאשר דבר יהוה: **יב** ויאמר יהוה אל משה אמר אל אהרן נטה את מטך והך את עפר הארץ והיה לכנם בכל ארץ מצרים: **יג** ויעשו כן ויט אהרן את ידו במטהו ויה את עפר הארץ ותהי הפנם באדם ובבהמה כל עפר הארץ היה כנים בכל ארץ מצרים:

אור החיים ותהי הכנם באדם וגו' כל עפר וגו'. קשה שהיה צריך לומר כל עפר וגו' היה כנים ותהי הכנם באדם ובבהמה. ויובן על פי מה שנחלקו התוס' במסכת שבת דף י"ב ר"י מאורליינש ור"ת מה היא הנקראת כינה, ומהם הוכיחו מכאן כי כינה היא הקופצת שדרכה להתהוות מעפר הארץ, ומהם אמרו כי זו נקראת פרעוש וכינה היא הלבנה הגדולה בבגדים והוכיחו מאותה שאמרו (ברכות נ"א) מסמרטוטי קלמי. והנה למה שנאמר כי כנים היא כנה, הלבנה בא הכתוב להסיר מקום הטעות כי השכל יכיר דבר זה שמה שמתהווה מהעפר היא כינה הקופצת, לזה אם היה אומר כל עפר הארץ וגו' ותהי הכינם אז תהיה הכוונה בפשיטות שהיא הקופצת, לזה נתחכם לומר ותהי הכנם באדם פי' הרגילה להיות באדם ממנו והכנת ההכאה. היא שיתרבה עיפושו ויגדל בגוף האדם כינה הלבנה ובבהמה כינה הרגילה בה.

או אפשר כי שניהם היו בענין, הא' רמזה באומרו ותהי הכינים באדם ובבהמה פי' המתהווה מהאדם ומהבהמה מלבד כינה הקופצת שכל עפר הארץ היה כנים, וכפי זה ב' מינים אלו נקראים כנים, וכפי זה אין הוכחה מכאן לכינה המוזכר בדברי חכמים מה היא אם היא מין הלבן או מין הקופץ כיון ששניהם נקראים כינה, ומעתה אין הוכחות הר"י מאורליינש הוכחה ובאנו להכרעת ר"ת שהוכיח מהש"ס מה הוא שקורין חז"ל כינה שהיא הלבנה אבל הקופצת יחדו לה חכמים שם פרעוש כדי להכיר מין הכינה שאסרו בשבת וכן הלכה (טור ש"ע או"ח סי' שט"ז): (אור החיים)

יד ויעשו כן החרטמים בלטיהם להוציא את הכנים ולא יכלו ותהי הפנם באדם ובבהמה: **טו** ויאמרו החרטמים אל פרעה אצבע אלהים הוא ויחזק לב פרעה ולא שמע אלהם כאשר דבר יהוה: **טז** ויאמר יהוה אל משה השכם בבקר והתיצב לפני פרעה הנה יוצא המימה ואמרת אליו כה אמר יהוה שלח עמי ויעבדני: **יז** כי אם אינך משלח את עמי הנני משליח בך ובעבדך ובעמך ובבתיך את הערב ומלאו בתי מצרים את הערב וגם האדמה אשר הם עליה:

אור החיים ומלאו בתי מצרים את הערוב. טעם שחזר לומר פעם ב' את הערוב ולא סמך על הערוב שהזכיר סמוך לה, נתכוון לומר שהבתים ימלאו מהערוב, ואם לא היה אומר את הערוב יהיה נשמע על זה הדרך ומלאו הערוב את בתי מצרים וכפי זה זה הוא תכלית המכה שימלאו הערוכ בתיהם לבד, ולא כן הוא אלא מתחלה אמר משליח בך וגו' פי' לחבול ולהשחית ועוד אמר שימלאו הבתים מהערוב והבן. או יאמר אם לא היה אומר את הערוב והיינו מפרשים ומלאו הערוב את בתי מצרים היה בנשמע כי זה גבול רביים עד שיהיה בהם גדר זה שימלאו הם את הבתים ולא כן הוא כי רבים הם הערוב ויתמלאו הבתים מהם ולא מכולם, וזה הוא שאמר הכתוב בהבאת המכה ובכל ארץ מצרים וגו': (אור החיים)

{יח} והפליתי ביום ההוא את ארץ גשן אשר עמי עמד עליה לבלתי היות שם ערב למען תדע כי אני יהוה בקרב הארץ: **{יט}** **שישי** ושמתי פדת בין עמי ובין עמך למחר יהיה האת הזה:

אור החיים **ושמתי פדות**. פי' מלבד שלא יכנסו לארץ גושן עוד יעשה פדות אפי' לישראל שהם חוץ מארץ גושן לבל קרוב להם הערוב. ודקדק לומר **בין עמי ובין עמך** פי' כשיהיו עמי ועמך עומדים בשוה יעשה ה' פדות לזה מבין זה ולנכרי ישיך ולאיש ישראל לא ישיך: (אור החיים)

{כ} ויעש יהוה כן ויבא ערב כבד ביתה פרעה ובית עבדיו ובכל ארץ מצרים תשחת הארץ מפני הערב:

אור החיים **תשחת הארץ**. פי' שהערוב ישחית גם כל נמצא מלבד בני אדם: (אור החיים)

{כא} ויקרא פרעה אל משה ולאחרן ויאמר לכו זבחו לאלהיכם בארץ: **{כב}** ויאמר משה לא נכון לעשות כן כי תועבת מצרים נזבח ליהוה אלהינו הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו: **{כג}** דרך שלשת ימים נלך במדבר וזבחנו ליהוה אלהינו כאשר יאמר אלינו: **{כד}** ויאמר פרעה אנכי אשלח אתכם וזבחתם ליהוה אלהיכם במדבר רק הרחק לא תרחיקו ללכת העתירו בעדי:

אור החיים **לא תרחיקו ללכת**. פי' כשיעור ג' ימים, כי כלום טעם שאמר משה הוא הן נזבח וגו' ולא יסקלנו אם כן למה יצטרכו להרחיק דרך ג' ימים בהרחקת פרסה או יותר קצת די, וטעם שנתרצה לו משה, כיון שכל עצמינו אין אנו משתדלים אלא לצאת מהעיר מה לי בתנאו יום או יומים, וכי ירדוף תרדפהו רעה וגזירתו עומדת לעומתו, לזה לא רצה משה לדקדק בתנאי הזמן ואמר רק אל יוסף פרעה התל לבלתי שלח באיזה אופן שיהיה, ודקדק לומר רק לשון מיעוט לומר הגם שיהיה השליחות בתנאי פחות מג' ימים: (אור החיים)

{כה} ויאמר משה הנה אנכי יוצא מעמך והעתרתני אל יהוה וסר הערב מפרעה מעבדיו ומעמו מחר רק אל יסוף פרעה התל לבלתי שלח את העם לזבח ליהוה: **{כו}** ויצא משה מעם פרעה ויעתר אל יהוה: **{כז}** ויעש יהוה כדבר משה ויסר הערב מפרעה מעבדיו ומעמו לא נשאר אחד: **{כח}** ויכבד פרעה את לבו גם בפעם הזאת ולא שלח את העם:

שמות פרק-ט

{א} ויאמר יהוה אל משה בא אל פרעה ודברת אליו כה אמר יהוה אלהי העברים שלח את עמי ויעבדני:

אור החיים **בא אל פרעה**. כלל זה בידך כל מקום שיאמר בא אל פרעה יכוין לומר לו שיכנס אל טרקלין שלו בלא השאלת רשות הגם שהיו לו כמשפט המלכים שומרי הבית אף על פי כן יעול ויכנס אצלו מבלי שאלת רשות, וכן היה עושה כאומרם ז"ל (ילקוט קע"ה) כי כמה שומרים היו לפרעה מזוינים ואריות וכלבים והיה נכנס באין מונע. ומצאתי ראה ברורה לדבריהם ז"ל ממה שאמר פרעה למשה (לקמן י' כח) השמר לך וגו' אל תוסף ראות פני וגו' למה הוצרך פרעה להתרות במשה והיה לו לצוות לעבדיו שומרי הבית כי כן מנהג המלכים להעמיד שומרי המלך ולהם יצו שלא יניחוהו ליכנס, אלא ודאי כי לא עמדו כנגדו ואפי' אריות וזה נם עצום, לזה היה ה' צריך לומר לו בא אל פרעה פי' הכנס ועלה אליו ולא תשים לבך למונע בעולם. ובזמן שהיה פרעה יוצא המימה היה אומר לו לך אל פרעה כי שם אין שומרים

לירא מהם להצטרך לומר אליו עלה אליו אלא לצד שאין זמן זה ראוי להליכה כי הוא מוציא בולעו התעוב ואינו מהמוסר לזה אומר לו לך אף על פי כן: (אור החיים)

לב כי אם מאן אתה לשלח ועודך מחזיק בם: **גא** הנה יד יהוה הויה במקנה אשר בשדה בסוסיים בתמרים בגמלים בבקר ובצאן דבר כבד מאד:

אור החיים אשר בשדה. פי' דוקא, וכולן מתו דכתיב וימת כל מקנה מצרים פי' שהיו בשדה כרשום בדברי ה': (אור החיים)

לד והפלה יהוה בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים ולא ימות מפל לבני ישראל דבר: **הה** וישם יהוה מועד לאמר מחר יעשה יהוה הדבר הזה בארץ:

אור החיים וישם ה' מועד לאמר. פי' הודיע אותם זמן המכה כדי שיכניסו המקנה מהשדות וכמו שמצינו לו שעשה במכת הברד, ושם אמר ה' הדברים מפורשים דכתיב (פסוק יט) שלח העז וגו' וכאן אמר הדברים ברמז, והוא מה שנתכוון לומר בתיבת **לאמר** פירוש שיאמרו משה ואהרן שימת מועד זה לפרעה ולמצריים כי הוא תכלית המכוון כמו שפירשנו: (אור החיים)

לו ויעש יהוה את הדבר הזה ממחרת וימת כל מקנה מצרים וממקנה בני ישראל לא מת אָחָד:

אור החיים כל מקנה מצרים. פי' שלא הכניסום מהשדה, ולזה לא אמר אשר בשדה והבן:

וממקנה בני ישראל. שהיו להם מימי יעקב ובניו שבאו מצרימה, גם אולי שקנו מריוח שהרויחו במכת הדם. ועוד ירצה לומר שאם היו מתחמין מהמצריים למכור לישראל כדי שיהיו נקראים על שם ישראל כדי שיפליא ה' בהם ולא ימותו והיו מערימין גם אלו מתו. אבל מקנה ישראל שהם כפי האמת מקניהם לא מת, ושיעור הכתוב הוא וימת כל מקנה מצרים וחלק א' ממקנה בני ישראל, ופי' מ"ם לא מ"ם מקצת הצאן אלא מ"ם מקצת מן המקנה הנקרא על שם ישראל, כי יש מקנה שנקרא על שמו והוא שלו, ויש שאינו שלו אלא שמו נקרא עליו, ואמר כי בחינה אחת ממקנה ישראל שהערימו המצריים לקרותם על שמם מתו. ומקנה ישראל פי' שהוא כפי האמת של ישראל לא מת מהם אפי' א': (אור החיים)

לז וישלח פרעה והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד ויכבד לב פרעה ולא שלח את העם: **חח** ויאמר יהוה אל משה ואל אהרן קחו לכם מלא חפניכם פיח כבשן וזרקו משה השמימה לעיני פרעה: **טט** והיה לאבק על כל ארץ מצרים והיה על האדם ועל הבהמה לשחין פרח אבעבעת בכל ארץ מצרים: **י** ויקחו את פיח הכבשן ויעמדו לפני פרעה ויזרקו אתו משה השמימה והי' שחין אבעבעת פרח באדם ובבהמה: **יא** ולא יכלו החרטמים לעמד לפני משה מפני השחין כי היה השחין בחרטום ובכל מצרים: **יב** ויחזק יהוה את לב פרעה ולא שמע אלהם כאשר דבר יהוה אל משה: **יג** ויאמר יהוה אל משה השכם בבקר והתיצב לפני פרעה ואמרת אליו כה אמר יהוה אלהי העברים שלח את עמי ויעבדני:

אור החיים השכם בבקר וגו'. ג' מצות נצטווה, א' שילך בהשכמה, ב' שיתיצב לפניו פי' שלא ירכין ראשו ולא ירכין קומתו כדרך העומדים לפני גדולים, אלא כגדול העומד לפני קטן כי כבר עשאו רבון ושליט עליו, והוצרך לצוותו לצד שמטבעו של משה להרכין ראשו מעט כדרך השפלים, לזה אמר כי לפני פרעה לא יתנהג כן, עוד רמז לו כי פרט זה שאומר לו התיצב לא בכל מקום יסיר מעליו ההכנעה הרגיל בה, אלא לפני פרעה, אבל יהיה בלבו עניו ושפל לפני אל עליון ויהיה נצב בגופו ולבו מוכנע מאימת מלא כל הארץ כבודו, ומצוה ג' ואמרת אליו וגו':

יד כי בפעם הזאת אני שלח את כל מגפתי אל לבך ובעבדך ובעמך בעבור תדע כי אין כמני הארץ: **בכל**

אור החיים כי בפעם הזאת וגו'. הודיעו עוצם המכה כדין ההתראה שצריך להתרות עליו במיתה עצמה, שאם התרו בו במיתה קלה ובאים להמיתו בחמורה פטור כידוע:

כל מגפתי וגו'. קשה הלא ראינו שהביא עליו עוד שלש מכות אחרות. והיה נראה לומר כי לצד ששקולה זו כנגד כולן, ומה שאמרו ז"ל (רש"י) ששקולה מכת בכורות כנגד כל המכות, אולי שזו שקולה כנגד כל שלפניה שהם שש מכות ומכת בכורות שקולה כנגד כל שלפניה ומכת ברד בכלל, וכשאתה בא למנין תהיה מכת בכורות שקולה כנגד י"ד מכות, ולא הנאני דרך זה. והנכון בעיני שנתכוין לומר אליו כי באמצעות מכה זו יטה לבו להבין להרגיש במגפות שהביא עליו ה', יובן כי בכל מכה ומכה שהביא עד עתה לא היה מחליט פרעה בדעתו כי הם מאלהי היכולת והיה תולה במכשפות ומעשה שדים, וזה לך האות שגם החרטומים עושים כן, והגם שהיתה מכה שאמרו החרטומים אצבע אלהים היא, יש מקום לפרעה לחשוב כי אפשר כי האנשים ההמה לא השיגו השגת משה ואהרן במכשפות ואומרים כן ולעולם ימצא אדם מכסף שיעשה כן, לזה אמר אליו ה' כי בפעם הזאת באמצעות המכה אשר אביא עליך אני שולח את כל מגפתי שכבר הבאתי עליך אל לבך פי' שתדע כי לא מעשה כישוף ושדים המה אלא מעשה אלהים, והוא אומרו **מגפתי** בכינוי העושה אותם כי בראותך מכה נפלאה אשר אין יכולת לשד וכשוף לעשות אפי' דומה דדומה להוריד אש מן השמים בפלאי פלאות אז לראשונות תתבונן: (אור החיים)

טו כי עתה שלחתי את ידי ואך אותך ואת עמך בדבר ותפחד מן הארץ: **טז** ואולם בעבור זאת העמדתך בעבור הראתך את כחי ולמען ספר שמי בכל הארץ:

אור החיים בעבור וגו' ולמען ספר. ירצה בעבור הראותך את כחי אתה שאמרת מי ה', ולמען ספר שמי באמצעותך בכל הארץ פירושו כל העולם יספרו את גודל אשר עשה לממאן בדבריו. וכן שמענו שאמר מלך אחד גדול כי אם יבא משיח ישראל ויעשה אות או מופת כי לא יעשה כפרעה למאן בדבר ה': (אור החיים)

יז **שביעי** עודך מסתולל בעמי לבלתי שלחם: **יח** הנני ממטיר כעת מחר בך כבד מאד אשר לא היה כמהו במצרים למן היום הוסדה ועד עתה: **יט** ועתה שלח העז את מקנה ואת כל אשר לך בשדה כל האדם והבהמה אשר ימצא בשדה ולא יאסף הביתה וירד עליהם הברד ומתו:

אור החיים ועתה שלח העז. ואם תאמר אם כן מה מכה זו עושה. הרי שלך לפניך מה שהקדים ה' לומר לו שאין תכלית הכוונה במכות להרע אלא בעבור הראותו כחו הגדול וידו החזקה, ולזה הודיעו שיאסוף אדם ובהמה מן השדה, ועל כל פנים תעשה המכה רושם בהשחתה מה שהוא מחובר לארץ שכן כתיב ואת כל עשב השדה הכה הברד ואת כל עץ השדה

ונשאר לנו להשכיל בתיבת ועתה מה יכוין בה אלהינו ' עליון, אם לומר כפשטה ממש באותו עת למה יצו האל על זה כיון שאין הברד יורד עד למחר כעת ההוא. ואולי כי צריך שיעור זה לשלוח עד למקום שאדם ובהמה שמה ולשוב ליאסף הביתה.

עוד נראה בהקדים לשאול דבר ה' שלח העז לאיזה מקום נוטה אם להירא דבר ה' הוא

מעצמו כשישמע כי מחר ימטיר ה' ברד בשדה יירא ויכניס עבדיו ומקנהו אלא ודאי שלא באו הדברים אלא למי שאינו ירא דבר ה', וכפי זה יכוין באומרו ועתה על דרך אומרם ז"ל (ב"ר פכ"א) אין ועתה אלא תשובה, כי להיות שהם אינם שמים על לב דכר ה' לזה אמר להם שיחזרו בתשובה וישימו על לב דבר ה' כי עשה יעשה ויכניסו מן השדה וגו'. והודיע הכתוב כי הרשעים לא חזרו בתשובה ולא שמו לבם וגו' ובערה בם אש ה': (אור החיים)

[כז] הִירָא אֶת דְּבַר יְהוָה מֵעֲבָדֵי פְרַעֲהַ הַנִּיס אֶת עֲבָדָיו וְאֶת מִקְנֵהוּ אֶל הַבְּתִימִים: **[כא]** וְאִשֶׁר לֹא שָׁם לְבוֹ אֶל דְּבַר יְהוָה וַיַּעֲזֹב אֶת עֲבָדָיו וְאֶת מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה:

אור החיים ואשר לא וגו' ויעזוב. טעם אומרו ויעזוב בתום' וא"ו, שיעור הכתוב כן הוא ואשר לא שת לבו בכל הקודם אל דבר ה' הוסיף על חטאתו אפי' בדבר כזה שאין לו שום הפסד בהכנסתם הביתה והוא עומד להפסיד קניניו אף על פי כן ויעזוב וגו' להראות כי דבר ה' בזה. והצתי כי המצריים מכעיסים היו את המקום לא לצד שהיו מחזיקים בישראל לעבודתם הוא שהיו ממאנים לשולחם, והנה לפניך שלא האמינו שיש כח בו חו"ש להוריד הברד ואפי' בתורת ספק לא היו אצלם שלא חששו לשמירת עבדיהם ובהמתם. ואולי כי לצד שלא היו בשש מכות הקודמות דבר פלא כזה לא לקחו מהם שיעור כי יכול לה ונראה בעיניהם שהוא רחוק שיכול עשוהו: (אור החיים)

[כח] וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה נְטֵה אֶת יָדְךָ עַל הַשָּׁמַיִם וְיִהְיֶה בָרָד בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם עַל הָאָדָם וְעַל הַבְּהֵמָה וְעַל כָּל עֹשֵׂב הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: **[כג]** וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַשָּׁמַיִם וַיְהוֶה נֶתַן קֶלֶת וַבָּרָד וַתִּהְלַךְ אֵשׁ אֲרָצָה וַיִּמְטַר יְהוָה בָּרָד עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם: **[כד]** וַיִּהְיֶה בָרָד וְאִשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד כִּבְדֵי מָאֵד אֲשֶׁר לֹא הָיָה כְמוֹהוּ בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם מֵאָז הִיְתָה לְגוֹי:

אור החיים ויהי ברד ואש וגו'. אומרו מתלקחת פי' כי להיות שהמים והאש הם ב' דברים הפכיים בקצה הקצוות ואין קירוב להם ובהתחברם יחד המתרבה על חבירו נוצח ומאבדו אם מים רבים יוכלו לכבות, ואם אש רבה היא אוכלת את המים, והודיע ה' כי בשליחות ה' כששלחם יחד היתה האש מתלקחת פי' מפעלת הפכיות טבעה אשר הטביע ה' בה שלא להלקח יחד עם המים היא היתה מתלקחת בתוך הברד ונסמכת אליו לעשות רצונו יתברך: (אור החיים)

[כה] וַיַּךְ הַבָּרָד בְּכָל אֶרֶץ מִצְרָיִם אֶת כָּל אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה וְאֶת כָּל עֹשֵׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד וְאֶת כָּל עֵץ הַשָּׂדֶה שִׁבַּר: **[כו]** רַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בָרָד: **[כז]** וַיִּשְׁלַח פְּרַעֲהַ וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם חֲטָאתִי הַפְּעַם יְהוָה הִצִּדִיק וְאֲנִי וְעַמִּי הִרְשָׁעִים: **[כח]** הֶעֱתִירוּ אֵל יְהוָה וְרַב מְהִיֵּת קֶלֶת אֱלֹהִים וַבָּרָד וְאֲשִׁלְחָה אֶתְכֶם וְלֹא תִסְפְּוּ לַעֲמֹד: **[כט]** וַיֹּאמֶר אֵלָיו מֹשֶׁה כְּצִאתִי אֶת הָעִיר אֶפְרַשׁ אֶת כַּפֵּי אֵל יְהוָה הַקְּלוֹת יְחַדְלוּן וְהַבָּרָד לֹא יִהְיֶה עוֹד לְמַעַן תִּדְעַ כִּי לִיהוָה הָאֶרֶץ:

אור החיים והברד לא יהיה עוד. פי' לא יהיה מחדש ומה שכבר היה ויצא מן השמים אין עוד על דרך אומרו (פסוק לג) ומטר לא נתך ארצה ועמד באויר עד עת בוא דברו באחרית הימים והוריד אבנים שהיו על גב איש (ברכות נ"ד):

למען תדע וגו'. פי' אין אני מתפלל עליך לצד שאני מאמין בדברייך שתשלח את העם אלא להראותך כי לה' הארץ: (אור החיים)

[לז] וְאֵתָהּ וְעֲבָדֶיךָ וְדַעֲתִי כִּי טָרַם תִּירָאוּן מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים:

אור החיים **ואתה ועבדיך וגו'.** הזכיר העבדים להיות שראה כי לא שמו לבם אל דבר ה' והניחו עבדיהם ומקניהם בשדה שתפם יחד, ואם תאמר מי גילה למשה שאחר מכת הברד עודם במרדם ולא נכנעו והלא הצדיקו עליהם את הדין אחר כך ואמרו ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים, כבר כתבתי לך שהשם השכילו כי יביא מכת בכורות על המצריים, גם כפי מה שפירשתי בפסוק (לעי. ל ז ד) ולא ישמע אליכם פרעה שיגיע עת שלא ירצה עוד לשמוע אפי' השליחות מהם אם כן מזה ידע משה שהגם שיחדלו המטר וגו' לא ישלחו את העם ואמר להם ידעתי וגו'. עוד יתבאר בסמוך כי ישנו לטעם שממנו אמר טרם תיראון:

ידעתי כי טרם תיראון. פי' יודע אני כי קודם שתסתלק המכה אתם יראים את ה' ואומרים ה' הצדיק וגו' אבל אחר כלות המכה ותראו הרווחה תוסיפו למרוד כבתחלה וכבר נהגת כן עמי שתסכים על שלוח העם קודם כלות המכה ואחר כלות תכביד לברך. עוד ירצה להודיעו כי יורע הוא כי דבריהם לא ערמה ותחבולה כדי שיתרצה משה להתפלל בעדם אלא מלבם פחד ורהב לבבם מה' אלהים, ויש בזה הודעה להם כי יודע הוא מחשבות אדם ותחבולותיו, ודבר זה ישיגוהו פרעה בעצמו כי צדק בימין משה, גם הודיעו בזה כי יודע הוא כי אין זה אלא טרם כלות המכה לא אחרי כן כשיראה הרווחה ימרוד וגם זה ידעהו לבסוף שהגם שישתדל להכחיש נבואתו ולשלח ישראל לא ימשול ברוחו והבן: (אור החיים)

{לא} והפֿשְׁתָּה וְהִשְׁעָרָה נִפְתָּה כִּי הִשְׁעָרָה אָבִיב וְהִפְשַׁתָּה גְבֻעַל:

אור החיים **והפשטה וגו'.** צריך לדעת למה סדר ענין זה קודם גמר ענין תפלתו של משה שהבטיח כצאתי את העיר וגו' היה לו לגמור אומר כי עשה משה כן ויצא מאת פרעה והתפלל וגו' ואחר כך יודיענו את אשר עשה הברד.

ואולי שיתכוון להסמיך ענין זה לאומרו טרם תיראון את ה' לרמוז הסיבה אשר סיבבה אותם לחזק לבם ואמר **והפשטה** וגו' ואמרו ז"ל במדרש תנחומא ז"ל כי אפילות פלאי פלאות נעשו להם שלא לקו ע"כ, והנה כראות פרעה כי לא שלטה מכת הברד בחטה וכוסמת שלא כפי הטבע כאומרם פלאי פלאות נעשו להם הוא לא יתלה כי ה' הפליא אלא יתלה כי אין שליטת אלהי ישראל בכל הווה וזה יגיד ח"ו השיתוף ואין שליטה בכל וזה היה לו מקום להכביד לבו, ולזה אמר משה **ידעתי כי טרם תיראוז**, וטעמו **כי הפשטה** וגו' **והחטה** וגו' **לא נכו** ועשה ה' פלא זה לחזק לב פרעה כאשר דבר ואני אחזק וגו': (אור החיים)

{לב} וְהַחֲטָה וְהַכְסִימָת לֹא נָכוּ כִּי אֶפִּילַת הִנֵּה: **{לג}** **מפטיר** וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעַם פְּרָעָה אֶת הָעִיר וַיִּפְרֹשׁ כַּפָּיו אֶל יְהוָה וַיַּחְדְּלוּ הַקְּלָוֹת וְהַבָּרָד וּמִטֶּר לֹא נָתַף אַרְצָה: **{לד}** וַיֵּרָא פְּרָעָה כִּי חָדַל הַמֶּטֶר וְהַבָּרָד וְהַקְּלָת וַיִּסֹּף לַחֲטֹא וַיִּכְבַּד לְבוֹ הוּא וְעַבְדָּיו:

אור החיים **וירא פרעה כי חדל וגו'.** פי' שלא עמד בתשובתו שאמר ה' הצדיק וגו' אפי' זמן מועט אלא תיכף ומיד ויוסף לחטוא פי' הוסיף על הקודם כי אילו לא היה אלא שיעור הראשון לא היה מספיק להחזיק בישראל אחרי ראותו פלא הברד אלא שהוסיף על גדר רשעו שהיה בו והכביד ולב ובהכביד

חֹסֶלֶת פֶּרֶשֶׁת וָאֵרָא (אור החיים)

{לה} וַיַּחֲזֶק לֵב פְּרָעָה וְלֹא שָׁלַח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד מֹשֶׁה: